

DİNİ ARAŞTIRMALAR

Temmuz -Aralık 2013, Cilt:16, Sayı: 43

ISSN: 1301-966-X

DİNİ ARAŞTIRMALAR

Hakemli Bilimsel Dergi

Altı ayda bir çıkar.

İmtiyaz Sahibi

Motif Yayıncılık Rek. Paz. ve Tic. Ltd. Şti. adına

Mahmut TÜLEK

Editör

Prof. Dr. Recep KILIÇ

Editörler Kurulu

Prof. Dr. Cemal TOSUN

Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU

Prof. Dr. Abdulkadir DÜNDAR

Yazı İşleri Müdürü

Kaya KUZUCU

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ali İsra Güngör, Prof. Dr. Durmuş Arık, Yrd. Doç. Dr. Engin Erdem,
Doç. Dr. İhsan Çapcıoğlu, Yrd. Doç. Dr. Yıldız Kızılabdullah, Yrd. Doç. Dr. Rabiye Çetin, Dr. Tuğrul Yürük,
Ar. Gör. Şahin Kızılabdullah, Ar. Gör. Fatma Kenevir, Ar. Gör. Ahmet Erkan

Danışmanlar Kurulu

Prof. Dr. Abdurrahman Küçük (Ankara Üniv.), Prof. Dr. Ahmet İnam (ODTÜ), Prof. Dr. Ali Rafet Özkan (Kastamonu Üniv.), Prof. Dr. Bahaeddin Yediyıldız (Hacettepe Üniv.), Prof. Dr. Baki Adam (Ankara Üniv.), Prof. Dr. Harun Güngör (Erciyes Üniv.), Prof. Dr. Hayrani Altıntaş (Ankara Üniv.), Prof. Dr. Hüsnü Ezber Bodur (Sütçü İmam Üniv.), Prof. Dr. Johannes Laehnemann (Nürnberg-Erlangen Üniv.), Prof. Dr. Kamil Çakın (Ankara Üniv.), Prof. Dr. Kazım Sarıkavak (Gazi Üniv.), Prof. Dr. Mehmet Katar (Ankara Üniv.), Prof. Dr. Mehmet Özdemir (Ankara Üniv.), Prof. Dr. Mustafa Erdem (Ankara Üniv.), Prof. Dr. Niyazi Akyüz (Ankara Üniv.), Prof. Dr. Niyazi Usta (19 Mayıs Üniv.), Prof. Dr. Ömer Faruk Harman (Marmara Üniv.), Prof. Dr. Ramazan Buyrukçu (Süleyman Demirel Üniv.), Prof. Dr. Recai Doğan (Ankara Üniv.), Prof. Dr. Sönmez Kutlu (Ankara Üniv.), Prof. Dr. Talat Sakallı (Süleyman Demirel Üniv.), Prof. Dr. Yunus Apaydın (Erciyes Üniv.), Doç. Dr. Asım YAPICI (Çukurova Üniv.), Doç. Dr. Hilmi Demir (Hitit Üniv.), Doç. Dr. İbrahim Maraş (Ankara Üniv.), Doç. Dr. Kemal Polat (Atatürk Üniv.), Doç. Dr. Ramazan Uçar (Süleyman Demirel Üniv.), Yrd. Doç. Dr. Cengiz Çuhadar (Kastamonu Üniv.), Yrd. Doç. Dr. Hakan Coşar (Çukurova Üniv.), Yrd. Doç. Dr. İbrahim Kaplan (İnönü Üniv.), Yrd. Doç. Dr. Murat Gökalp (Fırat Üniv.), Yrd. Doç. Dr. Önder Bilgin (Akdeniz Üniv.), Yrd. Doç. Dr. Yusuf Gökalp (Çukurova Üniv.)

EDİTÖRDEN

Türkiye’de Yüksek Din Eğitim ve Öğretimi Üzerine

Dini Araştırmalar Dergisi okuyucusu açısından Temmuz-Aralık 2013 döneminin üzerinde durulmayı hak eden önemli gelişmesi, sanırım, Yüksek Öğretim Genel Kurulu’nun 15 Ağustos 2013 günü aldığı karardır. Söz konusu kararla İlahiyat Fakültelerinin müfredat programında Felsefeye Giriş, Felsefe Tarihi, İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi, Sosyolojiye Giriş, Psikolojiye Giriş, Eğitim ve Bilimsel Araştırma Yöntem ve Teknikleri, Kelam Tarihi dersleri kaldırılmış; Din Felsefesi, Din Sosyolojisi, Din Psikolojisi, Din Eğitimi derslerinin kredisi 2 saat olarak sınırlandırılmış; Kelam ve İslam Mezhepleri Tarihi dersleri ile İslam Sanatları ve Dini Musiki dersleri birleştirilmiş; İlahiyat Fakültesi’nin ismi ‘İslami İlimler Fakültesi’ olarak değiştirilmişti. Hem içeriği hem de alınma usulü açısından yoğun bir şekilde eleştirilmiş olan bu karar, Yüksek Öğretim Kurulu tarafından geri çekilmiş olmakla birlikte Türkiye’de yüksek din eğitim ve öğretimi ile ilgili bir zihniyeti de açığa çıkarmış oldu. Söz konusu zihniyet ile İlahiyat Fakültesi Müfredat Programı üzerinde daha önce de, ilgililerin/ paydaşların görüşleri alınmaksızın bir dizi düzenleme yapılmıştı. Bu çerçevede 22/07/ 2009 tarihli Yükseköğretim Yürütme Kurulu toplantısında yapılan düzenleme ile Felsefe ve Din Bilimleri Bölümünün ders saatlerinde eksiltmeye gidilmiş; 2012 yılında İlahiyat Fakülteleri’nin akademik Bölüm ve Anabilim dalları yeniden yapılandırılarak sekiz Anabilim Dalı olan Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü iki Anabilim Dalı’na indirilmiş; bu bağlamda din felsefesi, din psikolojisi, din sosyolojisi vb. pek çok Anabilim Dalı, Bilim Dalına dönüştürülürken Felsefe Tarihi Anabilim Dalı tamamen kaldırılmıştı. Halen yürürlükte olan 2012 yılında yapılan düzenleme, sonuçları açısından 15 Ağustos kararından daha etkili olmasına rağmen, her nedense kamuoyunda tartışılmaya değer bulunmadı.

Altmış seneyi aşkın tarihî tecrübesi içinde İlahiyat Fakültesi, Batı’daki örneklerine benzer şekilde, din ile ilgili konuları İslam dininin sadece belli bir mezhebinin bakış açısına göre değil farklı mezhep ve dinlerin bakış açısını da göz önünde bulunduran kuşatıcı bir anlayış içinde değerlendirebilecek nitelikte İslam din uzmanları yetiştirmek

üzere kurgulanmıştı. Bu sebeple Fakülte'nin müfredat programında tefsir, hadis, fıkıh vb. doğrudan İslam dininin ana kaynakları ile ilgili dersler yanında bir tarafta dinler tarihi, din sosyolojisi, din psikolojisi ve din eğitimi gibi din bilimleri derslerine diğer tarafta da din felsefesi, felsefe tarihi, İslam felsefesi ve mantık gibi felsefe derslerine yer verilmiş; Fakülte'nin akademik yapılanması bu disiplinlerde araştırma yapacak bilim insanları yetiştirmeye imkân verecek şekilde organize edilmişti. 2012 yılında Felsefe ve Din Bilimlerinin Anabilim Dalı sayısı sekizden ikiye indirilmek suretiyle, bu imkân son derece kısıtlanmış oldu. Çünkü artık Felsefe ve Din Bilimlerinin saydığımız alanlarına eskiden olduğu kadar akademik kadro tahsis edilemeyecek, araştırma görevlisi alınamayacaktır. Bu da, uzun vadede, İslam ilahiyatçısının eleştirel düşünce becerisi kazanmasına engel olacak, dinî düşüncenin canlılığını kaybetmesine sebep olacaktır. Çünkü din bilimleri dersleri olmadan İslam'ın getirdiği mesajın bireysel ve toplumsal değerinin doğru anlaşılması; dinî konulardaki felsefî perspektif ve birikimden haberdar olmadan İslam'ın düşünce planındaki özgünlüğünün hakkıyla kavranabilmesi mümkün olamaz. 2012 yılında gerçekleştirilen sözünü ettiğimiz akademik yapılanma, ayrıca, İlahiyat Fakültesinin kurulduğu tarihten itibaren felsefe, tarih, sosyoloji, psikoloji ve eğitim gibi sosyal bilimler alanına yapmakta olduğu akademik katkıyı da akamete uğratacaktır. Ülkemizde Üniversitelerin sosyal bilimler alanında söz sahibi olan pek çok İlahiyat kökenli bilim insanı olduğu unutulmamalıdır.

2009 yılından bu yana aşamalı olarak alınan kararların ve yapılan değişikliklerin gerekçeleri ilgili kamuoyu ile paylaşılmasa da, İlahiyat öğrencisinin Kur'an-ı Kerim okuma becerisi ile bir meslek dili olarak Arapça bilgisindeki yetersizliğe her dönemde sıklıkla işaret edildiği bilinmektedir. Bu sebeple Diyanet İşleri Başkanlığı toplumda din hizmetlerini icra edecek yeterliliğe sahip din görevlisi ihtiyacını karşılamak üzere 1970'li yıllarda Dinî Yüksek İhtisas Merkezi ve Hizmet içi Eğitim Merkezleri oluşturmuştur. 1976 yılında Haseki Eğitim Merkezi adıyla kurulan Dinî Yüksek İhtisas Merkezinin sayısı zaman içinde artırılmış ve Diyanet teşkilatında belirli nitelikte görevler için bu kurumları bitirme şartı getirilmiştir. İki alandaki yetersizlik meselesi, örgün yüksek din öğretimimizin uzun zamandır üstesinden gelmeye çalıştığı eski meselelerinden birisi olmakla birlikte, Fakültenin müfredat programı ve akademik yapısı ile ilgili yapılan değişiklikler hem söz konusu problemlere çare olmayacak hem de sonuçları açısından çok daha ağır sorunların ortaya çıkmasına sebep olacak niteliktedir.

Türkiye’de yüksek din öğretiminin akademik yapılanması ve programları da dahil acilen gözden geçirilmesi gereken pek çok problemi vardır. Yüksek Öğretim Kurumundan beklenen, dayatmacı bir üsluptan vazgeçerek yüksek din öğretiminin akademik, eğitim ve din hizmetleri boyutlarının bütününe ilgilendiren problemlerinin öncelikle bilimsel bir yöntem ve zihniyet ile tespitine, sonra da çözüm yolları bulunmasına imkân sağlayacak çalışmalara öncülük etmesidir. İlahiyat Fakültelerinin, bütün bilim dallarının temsilcilerinin katılımıyla çoğulcu ve eleştirel bir anlayış içinde gerçekleşecek toplantılarda, yüksek din öğretiminin sorunlarının üstesinden gelmeye yeterli akademik birikimi vardır.

Dini Araştırmalar Dergisi’nin bu sayısı da, her biri alanına bilimsel katkı sağlayacak nitelikte özgün telif ve çeviri yazılardan oluşmaktadır. Doç. Dr. Arzu M. Nurdoğan, “Anglikan Kilisesi’nin Osmanlı’daki Sancaktarı” başlığı altında “Church Missionary Society”nin kuruluşu, yapısı ve yayınlarını analiz etmek suretiyle çok önemli bir konuda düşünce dünyamızı zenginleştirmektedir; derginin hacmi müsait olmadığı için yazının devamını gelecek iki sayımızda okuyabileceksiniz. Yrd. Doç. Dr. Hakan Çoşar, “İslam Düşüncesinde Günümüzde Az Bilinen Bir Gelenek: *İşârât (Şerhleri) Geleneği*” başlıklı yazısıyla *İslam düşünce* tarihinin önemli bir damarına ışık tutmaktadır. Yrd. Doç. Dr. Remziye Ege, “Anlam Alanı İçinde Sabrı Bir Tutum Olarak Yeniden Düşünmek” başlıklı yazısıyla din öğretimi konusunda ufkumuzu genişletmektedir. Yrd. Doç. Dr. Rabiye Çetin, “Tanzimat’tan Günümüze Kelam’ı Yenileme Çalışmaları 2” başlığı altında, bir önceki sayıda ele almış olduğu Kelam’ı yenileme çalışmalarının günümüzdeki durumu üzerinde yoğunlaşmıştır. Yrd. Doç. Dr. Cengiz Çuhadar, “Anarşizm Düşüncesindeki Farklılıklar” başlıklı yazısıyla anarşizm ile ilgili felsefi yaklaşımları değerlendirmekte; Yrd. Doç. Dr. Hasan Tanrıverdi, “Gümüşhanevî’de Tanrı’nın Varlığının Bilinmesi Meselesi” isimli yazısıyla din felsefesinin klasik bir konusunu Gümüşhanevi özelinde tahlil etmektedir. Doç. Dr. Hayri Kaplan, “Farkında Olunmayan Mühim Bir Sima: Şemsüddîn Muhammed el-İskenderî el-Mizzî” isimli yazısında İslam düşünce tarihinde bilinmeyen 15. Asrın önemli bir Müslüman düşünürünü çok yönlü olarak bilim dünyasına tanıtmakta; Yrd. Doç. Dr. Yasin Meral, “Petrus Alfonsi’nin ‘*Yahudilere Reddiye*’sinde İslam Eleştirisi” başlıklı yazısıyla 12. Asır Endülüüsünde yaşamış bir Hristiyan düşünürün İslam’a yönelttiği eleştirileri konu edinmektedir. Yrd. Doç. Dr. Harun Çağlayan ise “Azabın Neliği ve

Çıkış İmkânı” isimli yazısında bütün zamanların önemli kelami bir tartışmasını analiz etmektedir. Yrd. Doç. Dr. Nurten Kımtır’ın, Raphael Bonelli ve arkadaşlarından yaptığı “Depresyonda Dini ve Manevi Faktörler: Araştırmaları Bir Araya Getirme ve Değerlendirme” başlıklı çeviride dinî/manevî faktörlerin depresyonu önlemedeki rolü üzerinde durulmakta; Yrd. Doç. Dr. Şeref Göküş’ün John L. Elias’tan çevirdiği “Kültürlerarası Eğitim ve Din Eğitimi, 1940-1960” başlıklı yazıda ise ABD’de 1940 ile 1960 yılları arasındaki kültürlerarası eğitim hareketi anlatılmaktadır.

43. sayıya katkı veren yazar, hakem ve ilgili bütün arkadaşlarımıza teşekkür ederek saygılar sunuyor; 2014 yılının hayırlara vesile olmasını niyaz ediyorum.

44. sayı ile yeniden buluşmak üzere,

Prof. Dr. Recep KILIÇ

İÇİNDEKİLER

11 • Arzu M. NURDOĞAN

ANGLİKAN KİLİSESİ'NİN OSMANLI'DAKİ SANCAKTARI : CHURCH MISSIONARY
SOCIETY : KURULUŞU, YAPISI VE YAYINLARI - I

*The Bannerman Of Anglican Church In The Ottoman Empire: Church Missionary Society-Its
Foundation, Structure And Publications - I*

47 • Hakan ÇOŞAR

İSLAM DÜŞÜNCESİNDE GÜNÜMÜZDE AZ BİLİNER BİR GELENEK: İŞÂRÂT
(ŞERHLERİ) GELENEĞİ

A Little-Known Tradition in Islamic Thought: The Tradition of Tradition of Sharh al-Ishârât

67 • Remziye EGE

ANLAM ALANI İÇİNDE SABRİ BİR TUTUM OLARAK YENİDEN DÜŞÜNMEK

Rethinking Sabr as an Religious Attitude in its Semantics Field

87 • Rabiye Çetin

TANZİMATTAN GÜNÜMÜZE KELAMI YENİLEME ÇALIŞMALARI II

The Studies Renovation of al-Kalam from Tanzimat to Present-day II

105 • Cengiz ÇUHADAR

ANARŞİZM DÜŞÜNCESİNDEKİ FARKLILIKLAR

Differentiations in the Anarchism

123 • Hasan TANRIVERDİ

GÜMÜŞHANEVÎ'DE TANRI'NİN VARLIĞININ BİLİNMESİ MESELESİ

The Issue of Knowledgeability of God's Existence in terms of Gümüshanevi's Views

149 • Hayri KAPLAN

FARKINDA OLUNMAYAN MÜHİM BİR SİMA:ŞEMSÜDDİN MUHAMMED EL-
İSKENDERÎ EL-MIZZÎ

An Unobtrusive but Important Personage: Shams al-dîn Muhammad al-Iskandarî al-Mizzî